

Wanek Ferenc

Történelmi séta Verespatak bányászata körül

*Alburnus Maior,
Verespatak, Goldbach,
Rotseifen, Gultbach,
Roşia Montană... s vajon
még hány neve volt a
történelem folyamán?*

Egy őszi nap, 1977-ben érkeztem meg – életemben másodszer – Verespatakra (az érc vastartalmának oxidációja adta a színt, ahonnan a vízfolyás, majd arról a helység az újkori nevét kapta). Már többször jártam az Aranyos-völgyében: Aranyosbányán, Topánfalván, Nagyarányoson. Utaztam a mokanyicán (ez volt a neve, a legsebesebben 25 km/óra vágatával haladó keskenyvágányú vonatnak), lótt hiúz társaságában – fagyasztóautóban, személyautón és társas gépkocsival, no meg persze legtöbbször az apostolok lován. Jártam délebbre is: Zalatnán, Abrudbányán, Brádon, ám úgy jött ki a lépés, hogy a köztük lévő Verespatakon korábban csak egyszer fordultam meg diákkoromban, a kolozsvári egyetem geológia szakos hallgatójaként, hisz tanárainkkal keresztül-kasul utaztuk gazdag kis hazánkat, Erdélyországot. De a korábbi futólagos látogatás emlékei ekkor már csak elmosódva rémlettek fel bennem.

Szép október volt. Ragyogó kék ég. A hegyoldalakon a falusiak a sar-

jút kaszálták, az érett mogyoró kínálta magát minden fordulóban. A római kori bányabejárat (Orla–Orlea) közvetlen szomszédságában volt a bányaváralat vendégszobája, hol egy hónapra bekvártélyoztam magam. Mint az egyetem frissen alkalmazott kutatójának, ez volt az első terepi feladatom. Az igazi arcát csak az 1989. decemberi események után megmutató, akkor nagyon baráti viszonyuló Adrian Moţiu egyetemi docens (a későbbi véres szájú PUNR-s szenátor) megbízásából, geokémiai mintákat kellett gyűjtenem egy olyan kutatási szerződéshez, mely a bányavidék jövőjének gazdaságosságát volt hivatott megvilágítani.

Másnap reggel indultam fel a völgyön, Verespatak történelmi központja felé, ismerkedni a helységgel, lakóival, a vidékkel. Elbűvöltek a tisztán, fehéren tartott, legtöbbször magas, félmeletes régi bányászházak, melyek némelyikébe láthatóan faragott római kövek voltak beépítve. Beléptem a vegyeskereskedésbe is, hol a könyvrészlegen akkor még néhány magyar könyv is várta vevőjét. Ilyen áru ma már nem kelne el ott. A Kincses Könyvtár sorozat egyik kötetével a zsebemben léptem tovább. Fenn, a régi Fő téren, a romjaiban is impozáns, 1834-ben épített emeletes bányászház kapuja előtt még németül beszélő nénikére találtam. Ma már nemhogy németül, de magyarul beszélő is alig akad. Megnéztem a három magyar templomot, a katolikus templom körüli sírkertet, a német és magyar nevű bányászok sírjaival. Mindegyik egy-egy rám köszönő pillanatfelvétel a történelmi múltból. Szóba álltam a helyiekkal, s megcsodáltam a Várhegy akkor még álló (ugyan a felszíni bányászat által már megtámadt), római fejtesek nyomait őrző, sziklaoldalát. Ki gondolta volna akkor, mi lesz 37 év múltán mindebből?

Alburnus Maior, Verespatak, Goldbach, Rotseifen, Gultbach, Roşia Montană... s vajon még hány neve volt a történelem folyamán? Mert az itteni

Bányászházak Verespatakon (a szerző felvétele)

aranyat évezredek óta ismerték és bányászták a történelem viharában egymást váltó, vagy egymással együtt élő nemzetek. Az első nép, akiről név szerint tudunk, az agatirszek (talán a szkítákkal rokonok) voltak, legalábbis Hérodotosz szerint, körülbelül 450 évvel Krisztus előtt. Hérodotosz a Maros környékéről említette őket, bujáknak nevezve őket, mert asszonyaikat közösen tartották, akiről ő is, más is azt jegyezték fel, hogy fölöttébb gazdagon voltak ékesítve aranyékszerekkel. Egyesek, az itteni arany haloványabb színe alapján, a Kárpát-medence római kort megelőző aranyleleteit zömmel e helyről eredeztetik.

Római kori bányajárat (a szerző felvétele). A jobb oldali vízszintes véset (barbár beavatkozás), a Gabriel Resources vállalkozás geokémiai mintavételezésének nyoma

Aztán – ugye az történelmi tény, hogy itt voltak – a dákok. A rómaiak általi leigázásukat (Krisztus után 106-ban) éppen az indokolta, hogy Dácia hegyei már akkor köztudottan gazdagok voltak aranyban. Az itt talált II. Philipposz makedón király (Krisztus előtt 382–336) és Claudius római császár által (Krisztus után 41-ből) veretett pénzek azt bizonyítják, hogy nagy valószínűséggel a dákok idejében is aktív bányászhely lehetett, csak a rómaiak mindent elsöprő itteni rablógazdálkodása fedte el a korábbi bányászati emlékeket. Annál több maradt a rómaiak után. Máig, a világon a leghosszabb római kori föld alatti bányajáratok itt őrződtek meg. Hihetetlen nagy értékű technikai kultúremlékek ezek, hiszen érintetlenül, teljes kelléktárral maradtak ránk (szerszámokkal, facsillékkal, banyaácsolatokkal, olajmécsesekkel, odaláncolt rabszolga-csontvázsal). Amit az is tetézi, hogy a bányászatot az utolsó pillanatban kényszerből felhagyó római telepések, siettükben itt hagyták a bányába menekített „levéltárukat”, vagyis azokat a viasztáblákat, melyekre először az 1780-as években találtak, de majd száz éven át gazdagodott a lelettár (ma negyedszáz ismert). Nemcsak helyi adatokat tudhatunk meg ezekből (bányatisztek neveit, termelési számokat, szerződéseket, településneveket, vagy az egykori Alburnus Maior utcaneveit is), de egyben kultúrtörténeti értékük is egyedülálló, hiszen a folyamatos (kurzív) római írás legrégebbi emlékei közé tartoznak. Kiolvasásukat Jerney János (1839) kezdte el, majd magyar nyelven elsőnek Érdy János (1855–1859) dolgozta fel őket. Az írások értelmezését, az írásmód értékét tudományosan elsőnek az Erdélyi Múzeum-Egylet egykori titkára, Finály Henrik (1861) világította meg. Ezekből az okiratokból tudjuk azt is, hogy a rómaiak ide pirusta (dalmáciái illír népek) bányászokat telepítettek. Külön utcájuk is volt Alburnus Maiorban. Ma a Verespatakon és környékén talál

viasztáblák Európa több múzeumának becsült ékességei. Szerencsére, Kolozsváron is maradt belőlük. (Tudjuk-e, hogy a stílus szavunk a viasztáblák karcolásának eszközét jelölő latin szóból ered?)

Egy viaszos tábla Verespatakról (forrás: az Erdélyi Történelmi Nemzeti Múzeum, Kolozsvár honlapja: http://www.mnit.ro/colectii-mnit_3/)

Az Erdélyi-érchegységéből származó leletekből, melyek zöme éppen Verespatakon található, volt rekonstruálható a rómaiak bányászati technikája. Ezt Téglás Gábor (1848–1916) dévai tanár és kiváló régész már a 19. század utolsó évtizedében sok-sok tanulmány révén sikeresen elvégezte. Nyilván, azóta árnyaltabbá vált a kép.

Számítások szerint a rómaiak közel 170 éves ittlétük alatt az Erdélyi-érchegységéből körülbelül 500 tonna aranyat és kétszer ennyi ezüstöt bányásztak ki.

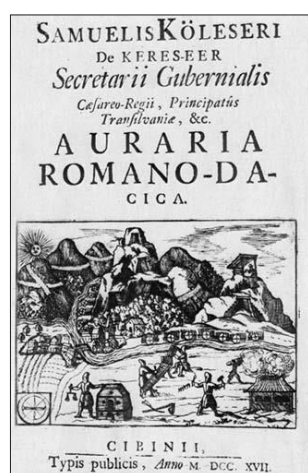
De jött a rómaiak kényszerű kivonulása Dáciából (Krisztus után 271-ben), a népvándorlás pusztítása. Nyilván, a római bányászat nyomai halványultak, de újabb jelentős bányászat emlékei sem az Erdélyi-érchegységéből, sem máshonnan Erdélyből, nem kerültek elő a magyarok Kárpát-medencei megtelepedése előtt. Ezt a tényt a román bányásztörténet is elismeri, azzal tetéztve, hogy a magyarok bejövetelével Erdélyben a településhálózat sűrűsége is látványosan megugrott.

Máig, a világon a leghosszabb római kori föld alatti bányajáratok itt őrződtek meg. Hihetetlen nagy értékű technikai kultúremlékek ezek, hiszen érintetlenül, teljes kelléktárral maradtak ránk (szerszámokkal, facsillékkal, banyaácsolatokkal, olajmécsesekkel, odaláncolt rabszolga-csontvázsal).

De Verespatakot mintha eltemették volna. Az Árpád-kori Magyarország gazdagságának egyik alapja az arany volt, de a hézagos oklevelek semmit nem szólnak ebből az időből az Erdélyi-érchegység aranyáról. Erdélyből egyedül Óradnát említik. Az Anjou-korban, sőt az azt követő vegyesházi királyok korában, amikor Magyarország a szó szoros értelmében is aranykorát élte (Amerika felfedezése előtt, a nyugati civilizáció aranytermelésének 80 százalékát adta), ugyan már sok adatunk van az Erdélyi-érchegység aranybányászatáról, de csak Abrudbánya (e település az akkori aranybányászat

központja volt – igaz, nem messze a mai Verespataktól), Aranyosbánya, Zalatna és Körösbánya aranytermeléséről van tudomásunk. Valószínű, hogy a beerdősödött Veres-patak vadsága elfedte a római telep és bányászat nyomait az ércel együtt. Emiatt vészelték át ilyen jó állapotban az ókori bányászati emlékek a több mint másfélezer évet.

Abrudbánya adatai közt rejlenek a verespataki ércekre vonatkozó újkori adatok is, mert Verespatak mint település korábban még nem is létezett. Egy 1525-ből származó irat még csak a „Vörös patak” vizéről szól, de már említi, hogy ott érczúzó malmok működtek. Talán a 16. század végére tehető a helység önállósodása, hiszen 1567-ből van az első adatunk róla, mikor unitárius egyházat alapítottak itt. Még a jóval később, 1717-ben megjelent, kiemelkedő tudósunk, Köleséri Sámuel (1663–1732) nemzetközi hírnevet szerzett, igen körültekintő munkája, az *Auraria Romano-Dacica* – mely egyben az első tudományos értekezés Erdély ásványvilágáról – sem említi Verespatak nevét. Annál többször emlegeti Abrudbányát. De említi a Verespataktól nyugatra eső, ma bányászatiag érdektelen Kerpenyes (Cărpiniș), illetve a délre, Abrudbánya és Verespatak közt lévő picinyke Szarvaspatak (Corna) nevét pagus Korna vagy Corna formában, ahonnan római pénzletről írt a szerző. Szarvaspatak már fedheti részben a ma Verespatakhhoz csatolt bányaterületet a fölötté lévő Kirnik-Várhegy (Cărnic-Cetate) révén. Valószínű, ezért nem szerepel Bernhard Paul von Moll (1697–1780) 1739 és 1756 között készített, igencsak átfogó topográfiai felmérései közt sem, s ha volt is Verespatakon ekkor bányászat, annak mértéke kicsi lehetett még. (Moll kéziratok térképeiből és kíséző szövegeiből 2013-ban jelent meg tulajdonképp az, ami a mai, tágabb értelemben vett Erdély területére vonatkozik, Traian Popescu és Volker Wollmann tolmácsolásában. Az utóbbi szerző az, akinek műveiben jórészt megtalálható az a finomítás, amiről korábban szoltam Téglás Gábor munkásságát méltatva a római kori bányászati technológiák feltárásában.) A korabeli egyéni vállalkozók apró bányáinak ábrázolását a Várhegyen, Fridvaldszky János (1730–1784) jezsuita tudós, a Kolozsvári Akadémia tanára 1767-ben kiadott, nemzetközi hírnevű *Minerologia Magnus Principatus Transilvaniae* című művében találjuk. E műben a szerző ugyan még Abrud leírásánál, de már a Veres-patakban űzött bányászatról írt. Fontos adalék még, hogy Kerpenyesnél is említette a Veres-patakot, tehát a folyóvizet, de kifejezetten leírta, hogy az Abrudbánya felségterületére esik.

Köleséri Sámuel könyvének (1717) címlapja (forrás: <http://mek.oszk.hu/02100/02109/html/img/ff-300.jpg>)

Igazából tehát Verespatak újkori bányászatáról legkorábban a 16., de inkább a 17. századtól kezdve beszélhetünk, mint egyéni kis bányaművek területéről, mely bányajogilag

és közigazgatásilag még a 18. század első felében is Abrudbányához tartozott.

Egykori nyllas zúzómű Verespatakon (forrás: <http://rosiamontana-unesco.blogspot.ro/2011/06/fata-nevazuta-povestii-rosia-montana.html>)

Mária Terézia uralma alatt fellendült a bányászat, hiszen a kormány is egyre aktívabban erősítette a kincstári bányászatot, de egyben a magánvállalkozókat is támogatta. Ez a politika hozzájárult ahhoz, hogy a 18. század folyamán az erdélyi aranytermelés tízszeresére nőtt. Verespatak fellendülésében óriási szerepet játszott az a tény, hogy 1746-ban a kincstár megnyitotta a Várhegy aljában a Szentháromság-, majd 1769-ben a Mária Mennybemenetele nevű tárót. Ezzel indult meg valójában újra Verespatakon a mélyművelésű bányászat. Ugyan mindkét említett tárót Franz Müller von Reichenstein (1742–1825), az Erdélyi-érchegység császári bányatanácsosa – a tellúr valódi felfedezője – javaslatára a kincstár egy 44 részvénnyel alakult (kincstári-magán) társaságnak adta át 1782-ben. Ha már Müller von Reichenstein nevét említjük, azt is el kell mondanunk, hogy ő volt az első kutató, aki monografikusan feldolgozta Verespatak földtanát, ércteleptanát 1789-ben (*Mineralgeschichte der Goldbergwerke in der Vöröspataker Gebirge bei Abrudbánya in Großfürstenthum Siebenbürgen*). A Lipcsében kiadott, félszáz oldalt meghaladó műhöz, „földtani” térképet is csatolt. Ezzel megindult a verespataki bányaterület tudományos feltárása, mely a bányászat fejlődésével fokozódott, ami gyümölcsözően hatott vissza a bányászati eredményességére. A mű ahhoz is hozzájárult, hogy az európai tudósvilág Verespatakat megismerje, így az ezt követő összesítő ásványtani, ércteleptani munkákba következetesen bekerült, de elkezdődött a nagynevű tudósok zarándoklása is ide. 1809-ben Carl Friedrich Christian Mohs (1773–1839) – az ásványok ma is érvényben lévő keménységi skálájának összeállítója (nevét hordozza: Mohs-skála) – is meglátogatta az Orlai Szent Kereszt-tárót, tanácsaival látva el annak irányítóit.

Ezt az Orlai Szent Kereszt-tárót 1783-ban szintén a kincstár indította meg (hozzá kötődik a római kori viaszablák egy részének a feltárása), amely azonban a kezdeti ígéretes eredmények után, nem bizonyult gazdaságosnak, így 1796-ban ezt is magánosították. A 19. század második felében azonban nagy szerepet játszott újra.

Verespatak bányászatát ez időben tehát az apró, népi bányaművek jellemezték, amit az is ösztökélt, hogy az osztrák kormányzat a bányajobbágokat támogatta. Így a munkálatok zöme kis, egyéni (legfennebb kiscsoportos, kismemesi) vállalkozások kezébe került, kezdetleges, fanyilas zúzómű-

vekkal (1793-ban Abrud környékén összesen 1204 ilyen dolgozott, ebből 226 Verespatak területén).

Az elmondottak ellenére, vagy azok révén, a bécsi császári politika a bányászat, jelesen az aranybányászat fellendítése érdekében hatékonynak bizonyult, hiszen a 19. század elején is látványosan emelkedett az aranytermelés az Erdélyi-Érc-hegységben. 1710-ben e bányavidék összesen 63,2 kilogramm aranyat termelt, ez a mennyiség 1842-re 1007,4 kilogrammra gyarapodott, vagyis egyenlő lett Európa egész összes többi aranytermelésével, s ez az 1848-as forradalom előestéjéig csak nőtt (1847-ben 1060 kilogramm volt). Ehhez nyilvánvalóan hozzájárult az is, hogy Selmezbányán 1735-ben beindult a felsőfokú bányászokképzés, mely tanintézet 1761-ben akadémiai rangot kapott, így a hazai bányászat felett lassan úrrá lett a kor színvonalának megfelelő szakértelem.

1849 tavasza tragédiát hozott Verespatakra. Ugyanis Hatvani Imre, a román-magyar tárgyalások folyamata idejében, téves információk hatásának engedve, május 5-én bevonult Abrudbányára, amit Avram Iancu seregei békeszeregsnek minősítettek, ezért mind Abrudbányát, mind Verespatakot feldúlták. Ez a helyi lakosság nemzetiségi összetételének megváltozásához nagyban hozzájárult.

De az 1848–1849-es szabadságharc negatív hatását az Érc-hegység aranybányászata hamar kiheverte, új lendületet vett. Ugyan a jobbágyfelszabadítás következtében a kisnemesi vállalkozások kénytelenek voltak bérmunkások alkalmazására, ami sok esetben tőke hiányában nem működhetett, így nagyon sok kisvállalkozás csődbe ment. Ekkor jött az osztrák hitel- és tőkebehozatal (ebben nem kis része volt Verespatak esetében a császári udvarnak). Ezzel együtt az osztrák tudományos földtani figyelem is erre terelődött. Franz Hauer (1822–1899), aki 1863-ban Guido Stache kollégájával megírta Erdély első, korszaknyitó földtani összegzését, már 1851-ben közzétett Verespatakról egy jelentős tanulmányt. Ezt lavinászerűen követte a kor legkiválóbb osztrák és európai ásvány- és földtankutatóinak tanulmánysorozata. Így Johann Grimm (1805–1874), kora érteleptanának kiemelkedő szakembere, később igazgatója a Příbrami Bányászati Akadémiának, aki a harmincas években, mint bányamérnök, sőt Nagyágon (Săcărâmb) mint bányai igazgató már dolgozott az Erdélyi-Érc-hegységben, két dolgozatában (1852, 1858) is foglalkozott az itteni bányászattal. Vagy František Pošepný (1836–1895), később szintén a Příbrami Bányászati Akadémia tanára, aki az 1860-as években hosszú időn át dolgozott Erdélyben, 1867–1876-ig nem kevesebb mint 8 dolgozatot írt Verespatak érceiről az Osztrák Császári Földtani Intézet folyóirataiban – hogy csak a legfontosabbakat említsem. Nemigen volt akkoriban bányaterület, melyet alaposabban tárgyalt volna a szakirodalom Magyarország és Erdély területén (nyilván, a felvidéki Selmezbányát és vidékét kivéve, de ezt a már említett, ottani felsőfokú bányászati tanintézet léte igazolja).

A kiegyezés, a bányászat átszervezése termékenyítőleg hatott Verespatakra, de az egész Erdélyi-Érc-hegység nemesfém-bányászatának fejlődésére. Ezt segítette az is, hogy 1869-ben megalakult a Magyar Királyi Földtani Intézet, így az országos földtani és bányaföldtani kutatások központja áthelyeződött Bécsből Budapestre nemzeti kormányzás hatáskörébe, és hogy az 1872-ben Kolozsvárott beindult az ország második tudományegyeteme, európai szinten is az első közt, mely önálló természettudományi karral rendelkezett. Erdély szerencséje, hogy e kar Ásvány- és Földtani Tanszéke élére (majd' egy negyedszázadra) a 19. század három legkiválóbb magyar geológusainak egyike, Koch Antal (1843–1927) került (ő több művében is foglalkozott Verespatak ásványaival). Ak-

kor már említsük meg azt is, hogy Koch Antal pesti tanára és mentora, az említett három nagyságunk másika, Szabó József (1822–1894), e korszak kezdetén két tanulmányt is szentelt Verespatak tudományos feltárására (1873, 1874). Egyiket a Magyar Tudományos Akadémia Matematikai és Természettudományi Közleményeiben, a másikat pedig, a Magyarhoni Földtani Társulat frissen indult folyóiratában, a Földtani Közönyben tette közzé.

Ha eddig főleg osztrák ásvány- és földtanászok foglalkoztak az ország, jelesen Verespatak viszonyaival, a kiegyezést követően a magyar szakemberek munkáinak sokasága öntötte el a szakirodalmat. Verespatak viszonylatában az első világháborúig Kremnitzky Jakab (1828–1904), Gesell Sándor (1839–1919), de mindenekelőtt, az aranyosszéki származású, Koch Antal-tanítvány Pálffy Mór (1871–1930) nevét kell kiemelnünk, ők több munkában is foglalkoztak Verespatak földtanával, érteleptanával. Pálffy Mór emellett egy máig (több mint száz év után is!) megkerülhetetlen összefoglalóját adta közre az Erdélyi-Érc-hegység bányaföldtanának (Az erdélyrészi Érc-hegység bányáinak földtani viszonyai és értelepei, 1911) – ez lévén a székfoglalója a Magyar Tudományos Akadémián.

Az új országos bányászati rendszerben Verespatak – együtt az egész Érc-hegységgel, de nem csak – a Zalatnai Bányakapitányság fennhatósága alá került (ennek a beosztásnak az alapjait ugyan már az osztrák császári és királyi kormányzat alatt, az 1860-as években lerakták). Ez a bányarendszer igen fegyelmezett volt, hatékonyra tette az érchegységi bányászatot is. Verespatak fellendülésébe azonban a szerencse is beleszólt: 1878. március 12-én, a már említett két magánkézben lévő táró, a Mária Mennybemenetele és a Szentháromság egy közös pontján rendkívül dús termésaranyfészekre bukkantak. Itt, 42 m² kőzetből majdnem 86 kg aranyat termeltek ki, emellett még közel 23 kg színezüstöt. Ennek megfelelően, 1 m²-ből 1 kg 262 g színaranyat értékesítettek (összehasonlításképp, a Roşia Montana Gold Corporation ugyanannyi kőzetből ma alig több mint 2,5 g kitermelhető arannyal számol). Mondani sem kell, ez ösztönözte a magánvállalkozások fellendülését. Elsősorban a nyugati (osztrák, német és francia) nagytőke érdekeltsége nőtt. Vele párhuzamosan a kitermelők egymás után jutottak csődbe. A 20. század elejére az erdélyi aranybányászat közel 70 százaléka volt az idegen tőke kezében, az állami rész alig több mint 30 százalékaival szemben.

Verespatak a 19–20. század fordulóján – ekkor 190 bányabirtok területén folyt termelés (forrás: <http://www.abrudbanya.ro/administration/media/Verespatak/verespatak%20latkep.jpg>)

A világháború kitörése előtt 1909 hozta a legnagyobb aranytermelési szintet Verespatakon. Ebben az évben 106,7 kg aranyat és 44,4 t ezüstöt termeltek itt ki, ami az ak-

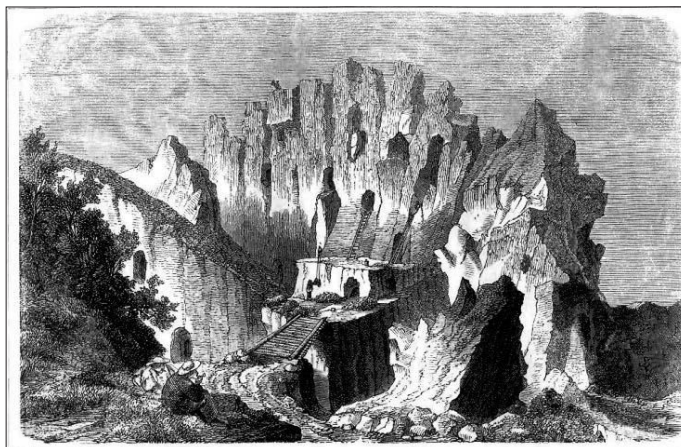
kori erdélyi nemesfémányászatnak nagyjából a 10 százalékat jelentette!

A megélénkült ipari bányászatnak szakemberekre volt szüksége. Így indult be Verespatakon a bányászati szakképzés is, amit aztán Trianon lefejezett.

Trianon nyilván gyökeres változásokat hozott minden szinten. A berendezkedő új állam a földtant és bányászatot stratégiai tudomány- és szakterületnek minősítette, kiváló magyar tudósaink és szakembereink így teljesen leszorultak a pályáról, vagy mellékvágányra kényszerültek. Természetesen, a kitermelés nem szűnt meg, a magántulajdonú bányászatot is majd csak a második világháború utáni szocialista berendezkedés seperte le a színről. Egyelőre csak mások lettek a papok és mások a ministránsok. Bár az aranytermelés az 1920-as évek folyamán gyakorlatilag megkétszereződött, de ez az adat elhalványul, ha összehasonlítást csak az 1900-as évet vesszük, amikor ez jóval magasabb volt. A kezdetekkor a Román Nemzeti Bank politikájának betudhatóan (a termelt aranyat jóval a világpiaci ár alatt vette át, még hozzá biztosított monopolhelyzetben), a még fennmaradt kisvállalkozók végképp megbuktak, csak kis részük tért vissza, midőn az 1930-as években a bank felébredt, s segíteni kezdett. 1948 nyarán a proletár állam tulajdonába vette az összes magánvállalatot, nyilván a bányákat is. Elkezdődött az úgynevezett tervgazdálkodás. Ennek „áldása” a bányászatra nézve külön téma lenne. Az sem elhanyagolható tény azonban, hogy a 20. század folyamán a bányászat terén (főleg a jelentős gépesítés, de a földtani modellek tökéletesedése révén is) bámulatos változások történtek. Ezt csak részben követte lépéssel Kelet-Európa tudománya és ipara 1989-ig. (Bizony, ennek következtében egész bányáiparunk sajnálatos áldozata lett az agresszív nyugati tőkének.)

Alig néhány hónapja látott napvilágot az a jelentés, mely szerint (...) Európa második legnagyobb telepe van itt (az oroszországi Blagodatnoje után), de világszinten alig a 48., bár még ez is igen előkelő hely a világ 580 ismert aranyérctelepe sorában.

Ami a földtani megismerést illeti, a két világháború közt az új hatalom még a magyarok által elért eredményekre alapozott, első jelentősebb összegzésük, melyet Toma Petre Ghiuțulescu (1902–1983) és Mircea Socolescu (1902–1993) állítottak össze 1941-ben (Étude géologique et minières des Monts Metallifères) is ezt sugallja. A szocializmus éveiben, főleg az 1960-as évekkel kezdődően érezhető volt egy jelentős fellendülés. Ezt jelezte Viorel Brana (1907–1998) és a még élő Mircea Borcoș ércteleptani munkássága az Erdélyi-Érc-hegységben. Az 1970-es évek meghozták a földtani tudományok valódi nagykorúsodását, világszintű kihatással az összes hasznosítható ásvány kutatására. Maga az érc fogalma új töltetet nyert. Ehhez köthető a Verespatak határában ekkor azonosított Roșia Poieni hintett rézérctelep. Sajnos, ez utóbbi óriási sebhelye és azon túl zagytarozójának környezeti kára intő példa arra, hogy korunkban mennyire fontos mérlegelni, mit hogyan szabad termelésbe vonni, hogy világunk legkevésbé sérüljön. Vagy egyáltalán, a kitermelés folytán mennyit nyerünk a réven, s mennyit veszítünk a vámon.

Római bányászat nyomai a Várhegyen. Bernard von Cotta (1808–1879) neves német geológus 1862-ben megjelent könyve nyomán – mára e hegy nyomtalanul eltűnt.

Írásomat azzal kezdtem, hogy 1977-ben Verespatakra azért mentem, hogy egy olyan felmérésben vegyek részt, ami Verespatak bányászatának jövőjét a gazdaságosság szempontjából mérlegelje. Az akkori felmérések azt a következtetést engedték, hogy a Verespataktól délre eső Kirnik-Várhegy területe felszíni fejtéssel még gazdaságosan termelhető, de észak felé új telepek reménye nélkül, a régiek kimerülésével, nincs miért terjeszkedni. A déli résznek neki is esett a szocialista ipar, de nem tudom, nagyobb kincset szerzett-e kitermelése révén, mint azok a Várhegy felszínén látható volt római kori bányászati emlékek, melyek végképp letörölődtek a Föld színéről?

Akkor, az akkori technika szintjén, úgy látszott, hogy csak korlátozottan gazdaságos a további termelés. De már említettem, hogy az érc fogalom tartalma változó. Mi hát akkor az érc? Ma egyértelműen úgy fogalmazzunk, hogy az a fémtartalmú ásványdúsulás nevezhető ércnek, mely a kor adott technológiai színvonalán, a fémek aktuális árfolyama mellett, gazdaságosan kitermelhető. Hol áll a mai ismeretek és aranyárfolyam mellett Verespatak? Amikor tudjuk, hogy óriási érdekek feszülnek abban az irányban, hogy külföldi tőke hatalmak kitermeljék azt. Alig néhány hónapja látott napvilágot az a jelentés, mely szerint, a Gabriel Resources (ez a kanadai érdekeltségű vállalkozás a Roșia Montana Gold Corporation részvényei 81 százalékának tulajdonosa) adataira alapozva, az aranytartalmok alapján Európa második legnagyobb telepe van itt (az oroszországi Blagodatnoje után), de világszinten alig a 48., bár még ez is igen előkelő hely a világ 580 ismert aranyérctelepe sorában. Ugyanakkor az így számított ércmennyiség dúsultsága a gazdaságos kitermelhetőség alsó határa körül van. Ugyanazon jelentés szerint, rövidebb stagnálási időszakokkal, de 1938 óta az arany világpiacon folyamatosan növekedik, sőt, az utóbbi 10–15 évben majdnem olyan látványosan, mint az 1973-as olajárrobbanást követő 10 évben. Ezeket figyelembe véve, erősen megfontolandó, mennyire sietős nekünk a mai technológiával, rendkívül előnytelen hazai haszonrészesedés mellett, a környezet-, kultúra- és tájrombolást vállalva, kiüríteni ezt a tartalékunkat, vagy csendesesen kivárni azt az időt, amikor a kitermelés és a környezetvédelem technológiai feltételei jobbakké lesznek, és a kitermelés hazai haszonnal működtethető, vagyis honi tőkeerő adódik. Addig meg éljünk azoknak a kincseknek a turisztikai értékesítésével, melyeket e táj és történelme, bányászattörténelmi, építészeti és néprajzi értékei képviselnek. Kisebb haszon, de sokkal tartósabban kihasználható.